

TĚLESNÁ VÝCHOVA Z POHLEDU ABSOLVENTA ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Vladislav Mužík, Tomáš Janík

Anotace: Cílem příspěvku je porovnat kurikulární záměry tělesné výchovy s praktickou realizací tělesné výchovy na školách z pohledu absolventů základních škol. Výzkumnou metodou je dotazníkové šetření provedené na výběrovém souboru studentů 1. ročníku středních škol, tj. čerstvých absolventů základní školy. Výsledky naznačují, že existuje nesoulad mezi kurikulárními požadavky a pedagogickou praxí. Získané poznatky mohou být východiskem jak pro případnou úpravu kurikula, tak pro praxi či přípravu učitelů tělesné výchovy.

Abstract: The paper aims at comparison of curricular intents of physical education and its practical realisation at schools from the viewpoint of primary school graduates. The research was carried out by means of a questionnaire applied to the selected sample of students of the 1st grade of secondary school, i.e. recent primary school graduates. The results indicate a discrepancy between curricular requirements and educational practice. The obtained findings can serve as a base for possible modification of the curriculum, practice or physical education teachers training.

1. Úvodem

Jak známo, projekt a jeho realizace vůči sobě vždy stojí v určitém vztahu. Obecně vzato, mezi projektem a jeho realizací může vzniknout vztah založený na shodě, na podobnosti nebo na odlišnosti. Jinými slovy řečeno, realizace může být s projektem v souladu, může s ním lépe či hůře korespondovat, popř. mohou být mezi obojím shledány rozpory.

Přestože problém, na který výše poukazujeme, spadá spíše do oblasti „technologické“, jeho reflektování je na místě i v oblasti vzdělávání. Také zde vznikají projekty a následně se přistupuje k jejich realizaci. Otázky projektování ve vzdělávání spadají do problematiky kurikula. Reflektování vztahu mezi kurikulárními projekty a jejich praktickou realizací na školách je jedním z hlavních úkolů kurikulárního výzkumu.

2. K teoretickým a metodologickým východiskům

Výzkumná sonda, jejíž výsledky dále prezentujeme, spadá do oblasti výzkumu kurikula. V rovině teoretických východisek se opírá o dva klíčové koncepty, jimiž jsou *projektová forma kurikula* a *realizační forma kurikula*. Oba uvedené koncepty jsou v kurikulární problematice relativně dobře etablované a

dlouhodobě prokazují svou teoretickou i praktickou relevanci. *Projektová forma kurikula* představuje konkrétně plánované projekty obsahu vzdělávání, tj. vzdělávací programy, učební plány, osnovy nebo standardy vzdělávání. *Realizační formu kurikula* tvoří obsah vzdělávání předkládaný subjektům edukace. Jde o konkrétní akty prezentace učiva realizované učiteli nebo výukovými médii (Průcha 2002).

Je-li naším cílem porovnat kurikulární záměry tělesné výchovy s praktickou realizací tělesné výchovy na školách, znamená to koncipovat výzkum tak, aby bylo možné posoudit vztah mezi *kurikulem projektovaným* a *kurikulem realizovaným*.

Výzkumy, v nichž se tematizuje problém vztahu mezi *projektovaným* a *realizovaným* kurikulem, jsou uskutečňovány poměrně často, takže jejich metodologie je propracovaná. V těchto výzkumech se zpravidla vychází z předpokladu, že určité rozpory mezi oběma uvedenými formami kurikula existují, nicméně je třeba zkoumat, jakých konkrétních podob tyto rozpory v jednotlivých vyučovacích předmětech nabývají, a posoudit, zda se pohybují v přijatelných mezích.³⁹

Patrně nejčastěji používanou metodou výzkumu projektovaného kurikula je obsahová analýza kurikulárních dokumentů – zejména vzdělávacích programů. Kurikulum je studováno jako text, který zachycuje určité pojetí (či paradigma) vzdělávání, jeho cíle, obsah a další konstitutivní prvky. Úkolem výzkumníka je číst kurikulum jako text a provést jeho interpretativní analýzu (srov. Dvořák 2007).

Za nejvhodnější metodu pro výzkum realizovaného kurikula bývá považováno pozorování. Vzhledem k nárokům, s nimiž je užití této metody ve výzkumu kurikula spojeno, se ale častěji uplatňují např. rozhovory či dotazníky. Prostřednictvím těchto výzkumných metod, technik či nástrojů se výzkumník obrací na aktéry kurikula (ředitele škol, učitele, žáky) a ex post (s větším či menším časovým odstupem) zjišťuje podmínky či okolnosti, za nichž bylo kurikulum realizováno.

V obou případech výzkumník kurikulum analyzuje, tj. provádí jeho *dekonstrukci*. Přitom zpravidla využívá určitého kategoriálního systému, který mu umožní postihnout strukturu kurikula a případně jeho další charakteristiky. Pokud se jedná o výzkum, v němž se usiluje o postižení vztahu mezi projektovaným a realizovaným kurikulem, vstupuje navíc do hry *komparace* obou forem kurikula. Předpokladem pro tuto komparaci je uplatnění kompatibilních kategoriálních systémů. Tento požadavek je třeba zohlednit jak při plánování výzkumné studie, tak při vyhodnocování jejich výsledků.

³⁹ Některé z takto koncipovaných výzkumů spadají do zkoumání efektivity či kvality vzdělávání. V tělesné výchově k tomu viz např. práce K. Eggera (2002), v níž je tematizován vztah mezi plánovanou výukou a reálnou výukou, přičemž se zohledňují kategorie předpokladů, cílů a procesů výuky.

Náš tým se již zabýval zkoumáním vztahu mezi projektovaným a realizovaným kurikulem v tělesné výchově (např. Mužík, Trávníček 2006) a ve výchově ke zdraví (např. Mužíková 2006). Získané výsledky potvrdily jistý rozpor mezi sledovanými formami kurikula a nastínily další možnosti zkoumání této problematiky. Výzkumná sonda, kterou dále prezentujeme, na uvedené práce navazuje.

3. Výzkumná sonda – metodologický postup

Předmětem analýzy projektovaného kurikula byl *Standard základního vzdělávání*⁴⁰, z něhož vycházejí dosud platné (ale dobíhající) *vzdělávací programy základního školství*. Tento standard zařazuje obor *tělesná výchova a sport* spolu s oborem *výchova ke zdraví* do vzdělávací oblasti *zdravého životního stylu*.

Proces vzdělávání v tělesné výchově má směřovat především k tomu, aby si žáci:

- osvojili nové pohybové dovednosti, kultivovali svůj pohybový projev i správné držení těla a usilovali o optimální rozvoj zdravotně orientované zdatnosti;
- získali orientaci v základních otázkách vlivu pohybové činnosti na zdraví a uměli své vědomosti využít při začleňování pohybu do denního režimu;
- zvládali základní organizační, hygienické a bezpečnostní zásady pro provádění zdravotně vhodné a bezpečné pohybové činnosti ve známém i méně známém prostředí;
- kladně prožívali pohybové aktivity;
- plně pochopili význam sociálních vztahů a rolí ve sportu i v jiných pohybových aktivitách a uměli je využít pro hodnotné pohybové vyžití i přátelské meziosobní vztahy (srov. Standard základního vzdělávání, 1995, s. 32).

Tyto specifické cíle oboru tělesná výchova a sport se následně promítají do konkrétních okruhů kmenového učiva.

Obsahová analýza *Standardu základního vzdělávání* (1995) dovoluje vymezit následující *systém cílových kategorií projektovaného kurikula* v oboru tělesná výchova:

- 1 *Projektované pojetí* oboru tělesná výchova, které lze označit za „zdravotně orientované“ s cílem je přispět ke zlepšení *zdravotní gramotnosti populace* (Holčík 2004).
- 2 *Projektované vědomosti* zaměřené na *oblast zdraví prospěšného pohybu* (vědomosti o využití pohybových činností pro zdraví, o kondiční přípravě a zdravotně orientované zdatnosti, o vyrovnávání jednostranné zátěže a korekci svalové nerovnováhy aj.), dále na *oblast sportu a sportovních*

⁴⁰ Standard základního vzdělávání, čj. 20819/95-26, ze dne 22. 8. 1995 (zveřejněn ve Věstníku MŠMT sešit 9/1995),

her (sportovní terminologie, pravidla sportů a her, tělocvičné názvosloví, povelová technika, organizace soutěží aj.), na *oblast hygieny a bezpečnosti při pohybových činnostech* (vědomosti o pohybových činnostech v různém prostředí, zásady záchrany a dopomoci při pohybových činnostech, základy první pomoci aj.).

- 3 *Projektované dovednosti zdravotně kondičního zaměření* (cvičení ke kompenzaci jednostranného zatížení organismu, cvičení pro přípravu organismu k různé pohybové činnosti a k navození vhodného stavu po ukončení pohybové činnosti, cvičení pro rozvoj zdravotně orientované zdatnosti, cvičení pro zpevňování a uvolňování těla a jeho částí, cvičení pro správné držení těla a pro odstranění svalových oslabení, základní testy zdravotně orientované zdatnosti a jejich využití v běžném životě aj.) a *dovednosti sportovního zaměření* (dovednosti z atletiky, gymnastiky, sportovních a pohybových her, úpolů; při vhodných učebních podmínkách dovednosti sezónních sportů, tj. turistiky a pobytu v přírodě, plavání, lyžování, bruslení).
- 4 *Projektované postoje a zájmy*, které se mají promítnout především do kladného vztahu k pohybovým aktivitám, do denního režimu s dostatečným množstvím pohybu a do přátelských meziosobních vztahů při pohybových činnostech (jednání v duchu fair-play, spolupráce v kolektivu, vzájemný respekt, pomoc slabšímu, přátelské vztahy při pohybových činnostech aj.).

Je zřejmé, že očekávaných vzdělávacích výsledků a efektů (tj. výše uvedené zdravotní gramotnosti, příslušných vědomostí, dovedností postojů a zájmů) může být dosaženo při shodě mezi projektovaným a realizovaným kurikulem. Je proto žádoucí, aby v tělesné výchově došlo:

- ke shodě či přijatelné podobnosti mezi učitelovým pojetím oboru tělesná výchova s projektovaným kurikulem,
- k přijatelnému osvojení projektovaných vědomostí žáky,
- k přijatelnému osvojení projektovaných dovedností žáky,
- k hodnocení žáků v souladu s požadavky projektovaného kurikula,⁴¹
- k přijatelnému vztahu žáků k vyučovacím předmětům a k pohybové aktivitě.

Výzkumná otázka odvozená z výše uvedeného předpokladu se orientovala na posouzení vztahu mezi projektovaným a realizovaným kurikulem. Níže uvedené dílčí otázky tento záměr strukturují podle sledovaných oblastí, přičemž jsou podřízeny cílovým kategoriím projektovaného kurikula dle Standardu základního vzdělávání:

⁴¹ Autoři si uvědomují, že velký vliv na „realizované kurikulum“ může mít „hodnocené kurikulum“, avšak v tomto příspěvku tento problém dále nerozvádějí. Akceptují rovněž zásady pro hodnocení a klasifikaci žáků dané vyhláškou MŠMT ČR č. 48/2005.

1. Jak vnímali žáci učitelovo pojetí tělesné výchovy?
2. Na jaké vědomosti byl zaměřen vzdělávací proces v tělesné výchově?
3. Na jaké dovednosti byl zaměřen vzdělávací proces v tělesné výchově?
4. Za co byli žáci v tělesné výchově hodnoceni?
5. Zlepšila tělesná výchova vztah žáků k tělesné výchově a k pohybu?

Výzkumné otázky se vztahují k vybraným aspektům realizační formy kurikula, mají však přesah do *rezultátové* či *efektové formy kurikula* (viz Průcha 2002). V našem případě je zkoumáme pouze zprostředkovaně, a to na základě retrospektivní reflexe žáků, resp. absolventů základní školy (dále jen ZŠ). Přitom vycházíme z předpokladu, že absolvent ZŠ je způsobilý uvědomit si a posoudit poslání předmětu, který na ZŠ absolvoval.

Výzkumnou metodou byl strukturovaný dotazník, do jehož položek byly promítnuty výše uvedené cílové kategorie projektovaného kurikula tělesné výchovy. Dotazník obsahoval 27 uzavřených otázek s alternativami odpovědí na čtyřstupňové škále: určitě ano (1), spíše ano (2), spíše ne (3), určitě ne (4). Některé uzavřené položky byly doplněny otevřenými otázkami s možností volných odpovědí (ty však byly respondenty využity zřídka).

Naším úmyslem bylo oslovit relativně homogenní skupinu respondentů. Proto byl dotazník předložen studentům 1. ročníku čtyřletého gymnázia, tj. studentům, kteří absolvovali 2. stupeň ZŠ na srovnatelné úrovni dosažených vzdělávacích výsledků (rezultátová forma kurikula). Tímto záměrným výběrem respondentů jsme se pokusili postihnout absolventy většího počtu základních škol.

Dotazník byl distribuován ve školním roce 2006/2007 na všechna brněnská čtyřletá gymnázia. Vráceno bylo 225 úplně vyplněných dotazníků, respondenty bylo 85 hochů a 140 dívek⁴². Dotazník byl anonymní jak ve vztahu k respondentům, tak ve vztahu k posuzované tělesné výchově (resp. školám či učitelům tělesné výchovy).

Výsledky byly vyhodnoceny věcně i statisticky. Byly zjištěny základní popisné charakteristiky odpovědí respondentů, statistická významnost rozdílu četnosti odpovědí mezi sledovaným souborem hochů a souborem dívek (metodou χ^2 na pětiprocentní hladině významnosti) a korelace mezi sledovanými proměnnými.

⁴² Autoři jsou si vědomi, že soubor respondentů není reprezentativní ani příliš početný. Realizace dotazníkového šetření se potýkala s typickými problémy terénního výzkumu: např. s nesouhlasem ředitelů některých gymnázií provést distribuci dotazníků na jejich škole, s neochotou mnohých studentů zodpovědně vyplnit či v termínu odevzdat dotazník aj. Více než polovina vrácených dotazníků musela být vyřazena pro neúplnost odpovědí.

4. Výsledky

Tělesná výchova na 2. stupni ZŠ není vyučována koedukovaně, proto byly odpovědi hochů a dívek vyhodnoceny samostatně. Statistickou deskripci sledovaných proměnných dokládají popisné charakteristiky uvedené v tabulkách 1 až 10: průměrná hodnota odpovědí zaznamenaná na čtyřstupňové škále, medián, modus, četnost modu, minimální a maximální hodnota odpovědí, rozptyl, směrodatná odchylka a statistická významnost rozdílů v četnosti odpovědí hochů a dívek. V interpretaci výsledků se ale pokoušíme především o věcné posouzení získaných poznatků.

4.1. Jak vnímali žáci učitelovo pojetí tělesné výchovy?

Při posuzování učitelova pojetí oboru tělesná výchova navazujeme na výsledky předchozího průzkumu, který naznačil, že realizované kurikulum v tělesné výchově má na základních školách spíše podobu aktivního odpočinku či pohybové rekreace než vyučovacího předmětu, kde by se mělo odpovídajícím způsobem prezentovat projektované učivo (Mužík, Trávníček 2006). Výsledky výzkumné sondy, které v tomto příspěvku předkládáme, výše uvedený poznatek potvrzují.

Většina respondentů uvádí, že tělesná výchova na základní škole sloužila především k aktivnímu odpočinku a pohybové zábavě (uvádí to téměř 90 % hochů i dívek). Dvě třetiny respondentů se domnívají, že se předmět zaměřoval i na zlepšování sportovní výkonnosti, ale téměř 40 % hochů a dívek usuzuje, že tělesná výchova spíše nebo určitě nepřispívala k udržování či zlepšování zdraví.

Nejnižší průměrná hodnota odpovědí zaznamenaných na čtyřstupňové škále se vyskytuje u otázky „Sloužila tělesná výchova na ZŠ především k aktivnímu odpočinku a pohybové zábavě?“, a to jak u hochů (1,89), tak i u dívek (1,86).

Oba sledované soubory se téměř shodují také v odpovědích na další otázky, jak je možné vyčíst ze statistických údajů v tab. 1 a 2.

Tab. 1: Jak vnímali žáci učitelovo pojetí tělesné výchovy? Odpovědi hochů (n = 85):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Sloužila TV na ZŠ především ke zlepšování sportovní výkonnosti žáků?	2,21	2	2	34	1	4	0,81	0,90	ne
Sloužila TV na ZŠ především k aktivnímu odpočinku a pohybové zábavě?	1,89	2	2	39	1	4	0,71	0,85	ne
Sloužila TV na ZŠ především k udržování a zlepšování zdraví žáků?	2,32	2	2	35	1	4	0,81	0,90	ne
Sloužila TV na ZŠ především k jinému účelu?	2,88	3	3	46	1	4	0,70	0,84	ne

Tab. 2: Jak vnímali žáci učitelovo pojetí tělesné výchovy? Odpovědi dívek (n = 140):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Sloužila TV na ZŠ především ke zlepšování sportovní výkonnosti žáků?	2,12	2	2	65	1	4	0,61	0,78	ne
Sloužila TV na ZŠ především k aktivnímu odpočinku a pohybové zábavě?	1,86	2	2	78	1	4	0,47	0,68	ne
Sloužila TV na ZŠ především k udržování a zlepšování zdraví žáků?	2,32	2	2	58	1	4	0,72	0,85	ne
Sloužila TV na ZŠ především k jinému účelu?	2,74	3	3	78	1	4	0,72	0,85	ne

Ze statistických charakteristik je dále možné odvodit, že respondenti nemají vyhraněný názor na pojetí absolvované tělesné výchovy. Je patrné, že projektované „zdravotně orientované“ pojetí tělesné výchovy se zřetelněji nepromítlo do učitelova pojetí tělesné výchovy, tj. do realizační formy kurikula na ZŠ.

Přestože průměrná hodnota odpovědí na otázku „Sloužila tělesná výchova na ZŠ především k jinému účelu?“ se blíží odpovědi „spíše ne“ (průměrná hodnota odpovědí u hochů 2,88; u dívek 2,74), najdeme odpovědi v rozsahu celé uplatněné škály (min. 1; max. 4). V případě kladných odpovědí se

u respondentů vícekrát objevují doplňující informace týkající se zejména zlepšování vtaů v kolektivu.

4.2. Na jaké vědomosti byl zaměřen vzdělávací proces v tělesné výchově?

Ze Standardu základního vzdělávání plyne, že tělesná výchova nemá být orientována pouze na dovednosti (jak je často v praxi patrné), ale i na získávání vědomostí významných pro pohybovou aktivitu a zdravý způsob života.

Kvalitativně nejvýše jsou na škále odpovědí zastoupeny vědomosti o pravidlech sportů a her (průměrná hodnota odpovědí u hochů a dívek je téměř shodná: 2,06 a 2,04). Daleko méně četné jsou kladné odpovědi vztahující se k hygieně a bezpečnosti při pohybových činnostech, k zásadám protahování a posilování nebo ke vlivu vytrvalostního (aerobního) pohybu na lidské tělo (viz tab. 3 a 4). Tento výzkumný poznatek lze pokládat za velmi závažný, neboť aerobní zatěžování organismu patří k základní prevenci oslabení kardiovaskulárního systému člověka.

Z výsledků lze usoudit, že oblast vědomostí (zejména zdravotně orientovaných) není v tělesné výchově dostatečně rozvíjena. Tuto domněnku však bude vhodné dále zkoumat.

Tab. 3: Na jaké vědomosti byl zaměřen vzdělávací proces v TV? Odpovědi hochů (n = 85):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o pravidlech sportů a her?	2,06	2	2	32	1	4	0,91	0,96	ne
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o tělocvičném názvosloví a povelové technice?	2,62	3	3	34	1	4	0,93	0,96	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o hygieně a bezpečnosti při pohybu?	2,71	3	3	39	1	4	0,78	0,88	ne
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o svalech a zásadách jejich protahování a posilování?	2,54	3	2	24	1	4	1,18	1,09	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o vlivu vytrvalostního pohybu na lidské tělo?	2,72	3	3	26	1	4	1,09	1,04	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o něčem jiném?	3,12	3	3	48	1	4	0,49	0,70	ne

Tab. 4: Na jaké vědomosti byl zaměřen vzdělávací proces v TV? Odpovědi dívek (n = 140):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o pravidlech sportů a her?	2,04	2	2	53	1	4	0,88	0,94	ne
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o tělocvičném názvosloví a povelové technice?	2,86	3	3	72	1	4	0,60	0,77	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o hygieně a bezpečnosti při pohybu?	2,69	3	3	57	1	4	0,69	0,83	ne
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o svalech a zásadách jejich protahování a posilování?	2,77	3	3	60	1	4	0,87	0,93	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o vlivu vytrvalostního pohybu na lidské tělo?	2,94	3	3	60	1	4	0,70	0,84	ano
Získal(a) jste v TV nějaké nové vědomosti o něčem jiném?	3,12	3	3	94	1	4	0,42	0,65	ne

4.3. Na jaké dovednosti byl zaměřen vzdělávací proces v tělesné výchově?

Výsledky potvrzují, že tělesná výchova upřednostňuje dovednosti z oblasti sportu. Nejvíce respondentů uvádí, že se naučilo nové dovednosti ze sportovních her, a to přes 70 % hochů i dívek (průměrná hodnota odpovědí 1,93 a 1,81). Doplnující odpovědi upřesňují, že nejčastěji jde o dovednosti z volejbalu, následují dovednosti z atletiky (uvádí okolo 60 % hochů i dívek) a gymnastiky (přes 50 % hochů i dívek). Rozdíly v četnosti odpovědí mezi oběma skupinami respondentů přitom nejsou statisticky významné. Naproti tomu odpovědi vztahující se k dovednostem důležitým zejména pro přímou podporu zdraví (resp. zdravotně orientované zdatnosti) jsou nepřesvědčivé. Na otázku, zda se respondent v tělesné výchově naučil nějaké nové dovednosti z kondiční přípravy, odpovědělo „určitě ano“ jen 17,6 % hochů (průměrná hodnota odpovědí je 2,80) a 7,1 % dívek (průměrná hodnota odpovědí je 3,05).

Tab. 5: Na jaké dovednosti byl zaměřen vzdělávací proces v TV? Odpovědi hochů (n = 85):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z atletiky?	2,15	2	1	29	1	4	1,08	1,04	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z gymnastiky	2,42	2	2	28	1	4	1,03	1,02	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti ze sport. her?	1,93	2	1	36	1	4	0,92	0,96	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z kondiční přípravy?	2,80	3	3	35	1	4	1,09	1,04	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z turistiky a pobytu v přírodě?	3,28	3	3	38	1	4	0,51	0,72	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z jiné oblasti?	3,18	3	3	48	1	4	0,48	0,69	ne

Tab. 6: Na jaké dovednosti byl zaměřen vzdělávací proces v TV? Odpovědi dívek (n = 140):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z atletiky?	2,18	2	3	47	1	4	0,85	0,92	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z gymnastiky	2,43	2	3	47	1	4	0,97	0,99	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti ze sport. her?	1,81	2	1	62	1	4	0,72	0,85	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z kondiční přípravy?	3,05	3	3	67	1	4	0,74	0,86	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z turistiky a pobytu v přírodě?	3,12	3	3	63	1	4	0,71	0,84	ne
Naučil(a) jste se v TV nějaké nové dovednosti z jiné oblasti?	3,00	3	3	98	1	4	0,43	0,66	ne

4.4. Za co byli žáci v tělesné výchově učitelem hodnoceni?

Mezi stěžejní činnosti učitele, jimiž může ovlivňovat výsledky učení svých žáků, patří *hodnocení a klasifikace*. Pokusili jsme se proto orientačně zjistit, za co byli respondenti v tělesné výchově na ZŠ hodnoceni. Otázky jsou uvedeny v tab. 7 a 8.

Tab. 7: Za co byli žáci v tělesné výchově učitelem hodnoceni? Odpovědi hochů (n = 85):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Byli jste hodnoceni učitelem za sportovní výkony v běhu, skoku, hodů, šplhu apod.?	1,58	1	1	50	1	4	0,65	0,81	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za to, jak jste byli pohybově aktivní ve volném čase mimo školu?	3,39	4	4	46	1	4	0,65	0,80	ano
Byli jste hodnoceni učitelem za celkovou zdravotně orientovanou zdatnost?	2,62	3	3	27	1	4	1,12	1,06	ano
Byli jste hodnoceni učitelem za vědomosti o sportu a hrách?	3,39	4	4	48	1	4	0,69	0,83	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za vědomosti o zdraví prospěšném pohybu?	3,24	3	4	42	1	4	0,80	0,90	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za chování ke spolužákům a fair-play?	2,72	3	3	32	1	4	0,87	0,93	ne
Byli jste hodnoceni učitelem i za něco jiného?	3,19	3	4	36	1	4	0,75	0,87	ne

Tab. 8: Za co byli žáci v tělesné výchově učitelem hodnoceni? Odpovědi dívek (n = 140):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Byli jste hodnoceni učitelem za sportovní výkony v běhu, skoku, hodů, šplhu apod.?	1,46	1	1	93	1	4	0,52	0,72	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za to, jak jste byli pohybově aktivní ve volném čase mimo školu?	3,20	3	3	63	1	4	0,58	0,76	ano
Byli jste hodnoceni učitelem za celkovou zdravotně orientovanou zdatnost?	2,49	3	3	55	1	4	0,74	0,86	ano
Byli jste hodnoceni učitelem za vědomosti o sportu a hrách?	3,52	4	4	86	1	4	0,48	0,69	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za vědomosti o zdraví prospěšném pohybu?	3,41	4	4	78	1	4	0,60	0,78	ne
Byli jste hodnoceni učitelem za chování ke spolužákům a fair-play?	2,94	3	3	54	1	4	0,85	0,92	ne
Byli jste hodnoceni učitelem i za něco jiného?	3,00	3	3	63	1	4	0,79	0,89	ne

Z výsledků je patrná převažující orientace na hodnocení sportovní výkonnosti žáků (průměrná hodnota odpovědí u hochů 1,58, u dívek 1,46; medián i modus 1). Zřetelně méně časté je hodnocení zdravotně orientované zdatnosti (průměrná hodnota odpovědí 2,62 u hochů a 2,49 u dívek; shodný medián i modus v hodnotě 3). Přitom je zaznamenán statisticky významný rozdíl v četnosti odpovědí hochů a dívek. Mj. se odlišnost projevuje v rozdílné četnosti jednoznačně záporných odpovědí „určitě ne“ u 24,7 % dotazovaných hochů a 11,4 % dotazovaných dívek.

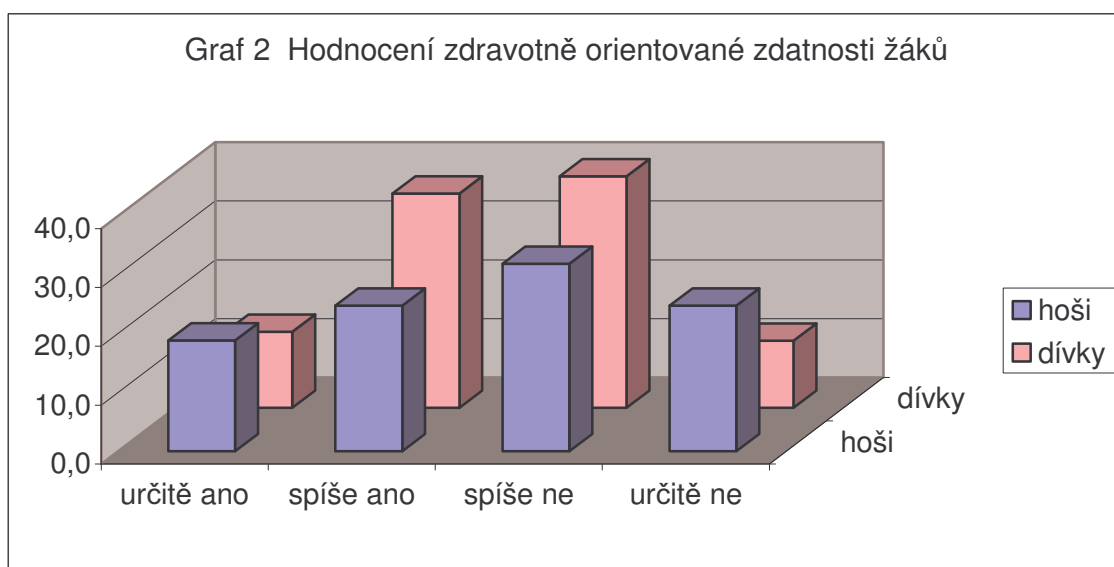
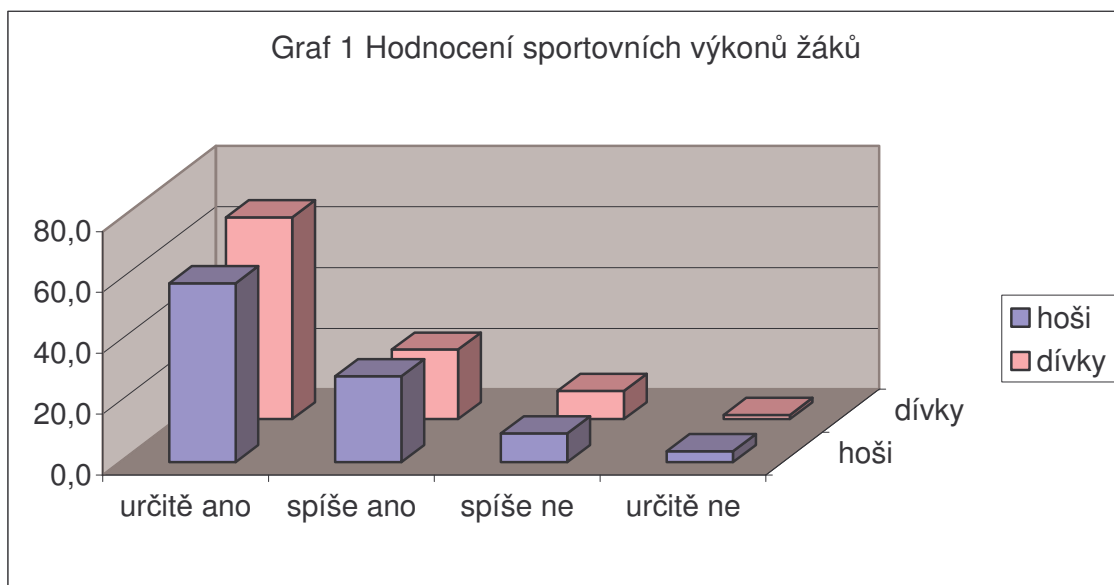
Opomíjené se jeví i hodnocení vědomostí žáků o zdraví prospěšném pohybu, a to zejména u dívek, kde medián i modus nabývají hodnoty 4.

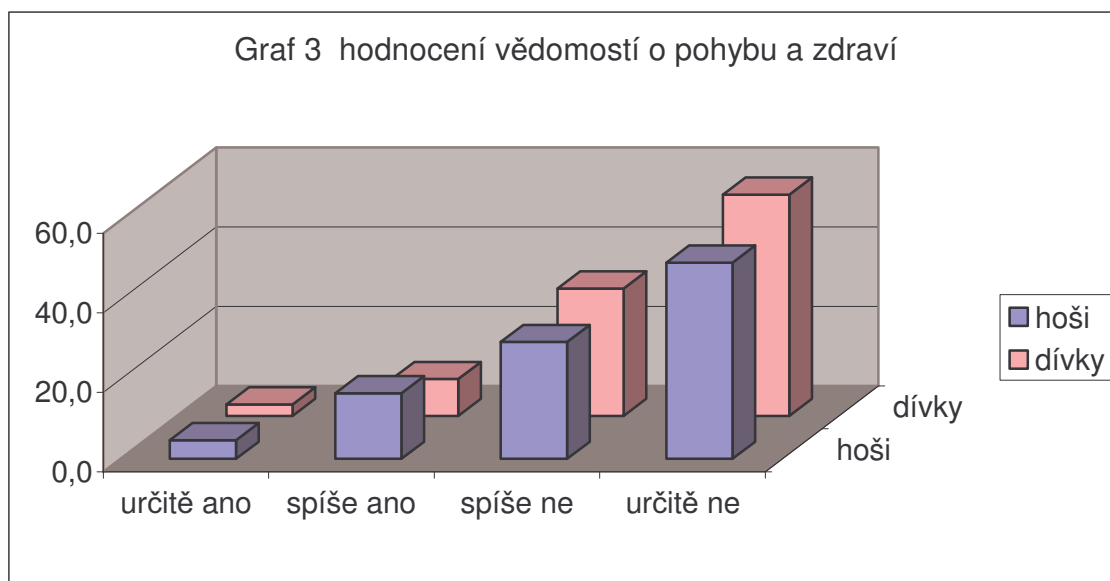
Překvapující je převažující záporná odpověď na otázku, zda byli žáci hodnoceni za vědomosti o sportu a hrách (průměrná hodnota odpovědí 3,39 a 3,52). Dokládá to již konstatovanou orientaci realizovaného kurikula na sportovní dovednosti a výkonnost (viz také názorné grafy 1, 2, 3).

Také hodnocení meziosobních vztahů při pohybové činnosti není přesvědčivé; průměrná hodnota odpovědí, medián i modus dokládají převažující odpověď „spíše ne“.

Jak již bylo uvedeno, tělesná výchova má směřovat k začleňování pohybu do denního režimu. Jen 10,6 % hochů a 16,5 % dívek odpovídá kladně („určitě ano“ nebo „spíše ano“) na otázku, zda byli hodnoceni také za pohybovou aktivitu mimo školu (průměrná hodnota odpovědí 3,39 u hochů a 3,20 u dívek).

Zajímavé jsou doplňující odpovědi na otázku, zda byli žáci hodnoceni v tělesné výchově i za něco jiného. Vyskytují se odpovědi typu: „za docházku“, „za sympatie“, „za snahu“, „za ochotu“, „hlavně nezlobit učitele“ apod.

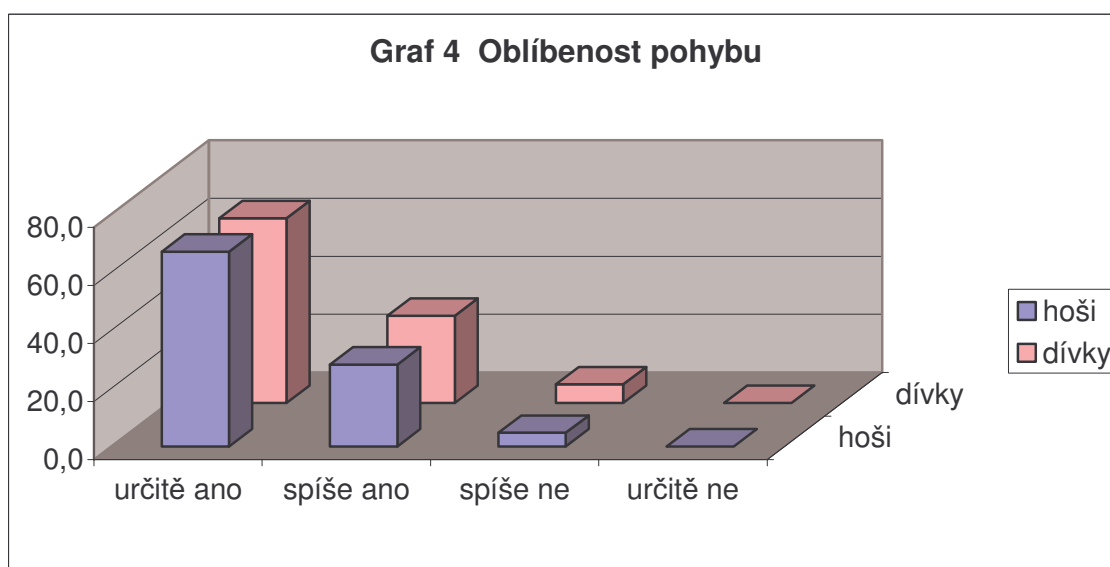

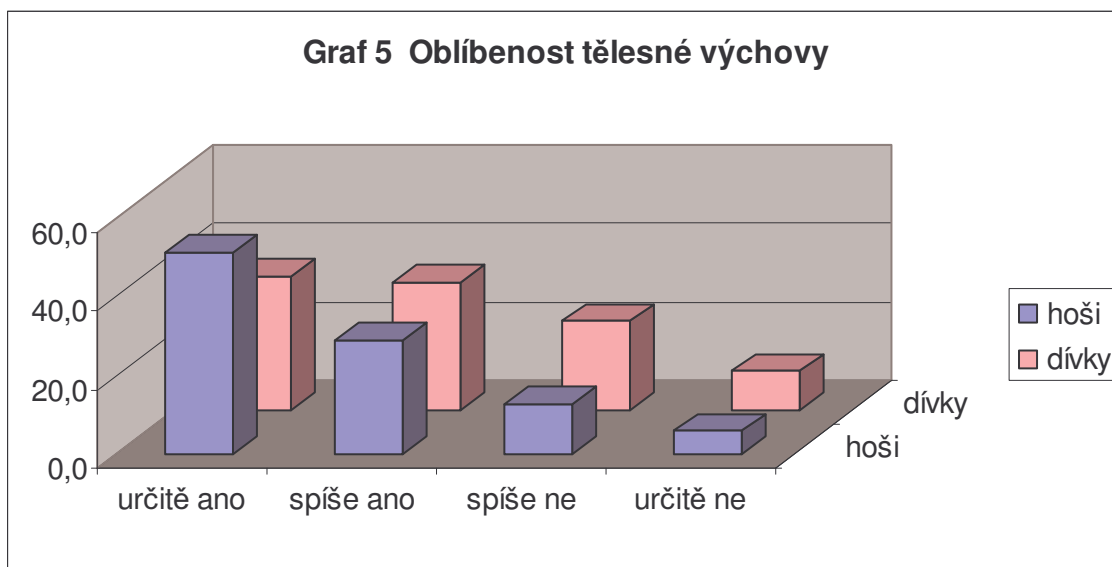

4.5. Zlepšila tělesná výchova vztah žáků k tělesné výchově a k pohybu?

Ze statistických dat uvedených v tabulkách 9 a 10 plyne převažující kladný vztah respondentů k pohybu: u hochů ani u dívek se nevyskytuje odpověď „určitě ne“ na otázku „Máte pohyb rád(a)?“ (viz hodnoty min. a max. v tab. 9 a 10).

Oblíbenost předmětu tělesná výchova je méně průkazná, a to zejména u dívek (průměrná hodnota odpovědí 2,09; max. hodnota 4). Z doplňujících odpovědí (avšak s poměrně nízkou celkovou četností) plyne, že by dívky uvítaly menší orientaci tělesné výchovy na sportovní výkonnost.

Věcnou významnost rozdílu mezi hochy a dívkami lze pozorovat u odpovědí na otázku, zda absolventi pokládají tělesnou výchovu za důležitý předmět. U hochů byl zjištěn modus v hodnotě 1 (četnost modu 38), u dívek v hodnotě 3 (četnost modu 48).

Poslední otázka směřuje k obecnějšímu cíli předmětu tělesná výchova – k vytvoření či zlepšení kladného vztahu k pohybu. Odpovědi respondentů jsou nepřesvědčivé, pohybují se v rozmezí celé hodnotící škály (1 až 4) a vykazují věcnou významnost rozdílu v odpovědích hochů a dívek (medián i modus u hochů v hodnotě 2, u dívek v hodnotě 3).

Tab. 9: Zlepšila TV vztah žáků k tělesné výchově a pohybu? Odpovědi hochů (n = 85):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Máte pohyb rád(a)?	1,38	1	1	57	1	3	0,33	0,58	ne
Byla TV Vaším oblíbeným předmětem?	1,73	1	1	44	1	4	0,82	0,90	ano
Pokládáte TV na ZŠ za důležitý vyučovací předmět?	2,06	2	1	38	1	4	1,22	1,11	ne
Zlepšila TV na ZŠ váš kladný vztah k pohybu?	2,31	2	2	31	1	4	0,91	0,95	ne

Tab. 10: Zlepšila TV vztah žáků k tělesné výchově a pohybu? Odpovědi dívek (n = 140):

Otázka	Průměr	Med.	Mod.	Čet. Modu	Min.	Max.	Rozpt.	Sm. odch.	Rozdíl v odp. H a D
Máte pohyb rád(a)?	1,43	1	1	89	1	3	0,38	0,61	ne
Byla TV Vaším oblíbeným předmětem	2,09	2	1	48	1	4	0,97	0,99	ano
Pokládáte TV na ZŠ za důležitý vyučovací předmět?	2,31	2	3	48	1	4	1,09	1,05	ne
Zlepšila TV na ZŠ váš kladný vztah k pohybu?	2,54	3	3	52	1	4	1,00	1,00	ne

4.6. Některé výsledky vzájemných vztahů mezi proměnnými

Zjištěné hodnoty korelačních koeficientů značících závislost mezi sledovanými proměnnými nepřekračují relativně nízkou hodnotu 0,6. Výjimkou je hodnota 0,68 u souboru hochů a 0,61 u souboru dívek – shodně se vztahuje k získávaným vědomostem (např. pokud respondenti získali vědomosti o svalech, osvojili si také vědomosti o vytrvalostním pohybu).

Poměrně nízký korelační koeficient 0,53 dokládá určitou závislost mezi „oblíbeností“ a „důležitostí“ předmětu tělesná výchova (u hochů 0,53; u dívek 0,58).

Závislost mezi kladným vztahem k pohybu a oblíbeností tělesné výchovy je charakterizována koeficientem 0,45 u hochů a 0,46 u dívek.

Další korelace nejsou statisticky ani věcně významné.

5. Shrnutí a závěry

Výsledky provedené výzkumné sondy nelze zobecnit ani přecenit, pouze upozorňují na zjištěný rozpor mezi projektovaným a realizovaným kurikulem v tělesné výchově na ZŠ. Naznačují, v kterých oblastech kurikula se nesoulad objevuje a jakých podob nabývá.

Absolventi se nejvíce přiklánějí k názoru, že realizované kurikulum v tělesné výchově na ZŠ má podobu aktivního odpočinku či pohybové rekreace. Méně často se do učitelova pojetí tělesné výchovy promítá projektované „zdravotně orientované“ kurikulum.

Realizace tělesné výchovy na ZŠ většinou není výrazněji zaměřena na prezentaci vědomostí. Jsou-li žákům v tělesné výchově vědomosti zprostředkovávány, pak se týkají především pravidel sportů a her, méně čas-

to oblasti zdraví prospěšného pohybu (včetně hygieny a bezpečnosti při pohybových aktivitách).

Zřetelněji není žáky vnímáno ani učení se novým dovednostem. Pokud vnímáno je, jde o dovednosti ze sportovních her, atletiky nebo gymnastiky. Jak naznačují výpovědi absolventů, dovednostem z kondiční přípravy, která je základem zdravotně orientované zdatnosti, není věnována odpovídající pozornost.

Podle názoru absolventů jsou žáci nejvíce hodnoceni za sportovní výkony. Tento výsledek naznačuje rozpor mezi realizovaným obsahem vyučovacích hodin a hodnocením žáků. Výuka má dle respondentů spíše podobu pohybové rekreace, jak již bylo uvedeno, ale žáci jsou následně hodnoceni za sportovní výkony. Usuzujeme, že učitelé tělesné výchovy takto jednají v souladu s vyhláškou MŠMT ČR č. 48/2005. Ta pro předměty s převahou praktického zaměření stanovuje, že učitel může provést celkové hodnocení žáka na konci klasifikačního období pouze v tom případě, že získal u žáka minimálně tři dílčí hodnocení z praktických činností. V souladu s tradicí jsou v tělesné výchově za základní praktické činnosti považovány sportovní aktivity. Ostatní kategorie projektovaného kurikula se proto obvykle do hodnocení žáků nepromítají.

Stěžejním cílem tělesné výchovy je utváření kladného vztahu žáků k pohybové aktivitě. Výsledky ukazují, že tělesná výchova nemá na zlepšení vztahu žáků k pohybu průkazný vliv. Absolventi mají dle získaných výsledků zřetelně kladný vztah k pohybu, ale méně vstřícný vztah k tělesné výchově⁴³.

Tento vyučovací předmět má rovněž poskytovat žákům základní vědomosti a dovednosti pro smysluplné začleňování pohybových aktivit do denního režimu v rámci zdravého životního stylu. Podle většiny absolventů nebyla pohybová aktivita žáků v jejich volném čase učiteli sledována ani hodnocena.

Zaměříme-li pozornost na odlišnosti mezi realizovaným kurikulem u chlapců a dívek, neshledáme z věcného hlediska významnější rozdíly, přestože statistická významnost v četnosti odpovědí byla prokázána ve více případech. Výjimkou je horší vztah dívek k předmětu tělesná výchova.

Závěr: Na základě získaných výsledků lze konstatovat, že tělesná výchova na 2. stupni ZŠ má převážně pohybově rekreační charakter. Obsahem jsou nejčastěji sportovně pohybové aktivity. V rozporu s projektovaným kurikulem není věnována dostatečná pozornost specifickým vědomostem a dovednostem z oblasti podpory zdraví.

Výše shrnuté poznatky mohou mít význam pro realizaci kurikula, ale i pro jeho projektování na úrovni základního vzdělávání. Měly by být zohledněny také v přípravě učitelů tělesné výchovy. Autoři je však vnímají zejména jako východisko pro další a hlubší zkoumání této problematiky.

⁴³ Tento poznatek koresponduje s výsledky výzkumu provedeného na přelomu 80. a 90. let minulého století (Svoboda, Hošek, 1992).

Literatura:

DVOŘÁK, D. Obsahová analýza vzdělávacích programů. In *Sborník z konference ČAPV*. České Budějovice : Pedagogická fakulta JČU, 2007 (v tisku).

EGGER, K. et al. *Qualität des Sportunterrichts*. Bern : Schriftenreihe des Instituts für Sport und Sportwissenschaft der Universitäts Bern, 2002.

HOLČÍK, J. *Zdraví 21. Výklad základních pojmů. Úvod do evropské zdravotní strategie Zdraví pro všechny v 21. století*. Praha : Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2004.

MUŽÍK, V.; TRÁVNÍČEK, M. Koncepce a realizace tělesné výchovy na české základní škole. *Pedagogická revue*, 2006, roč. 58, č. 4, s. 386-398.

MUŽÍKOVÁ, L. K realizaci výchovy ke zdraví na základních školách. In KNECHT, P. (ed.) *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik (v disertačních pracích studentů doktorských studijních programů)*. Brno : Masarykova univerzita, 2006, s. 88-101.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 2002.

[Standard základního vzdělávání, čj. 20819/95-26, ze dne 22. 8. 1995.](#)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [online]. 1995-08-22 [cit. 15. 7. 2007]. Dostupný z World Wide Web: <http://www.msmt.cz/Files/HTM/Standard_ZV.htm>

SVOBODA, B.; HOŠEK, V. *Aktuální otázky kinantropologie : pohyb a somatomentální vývoj osobnosti*. Praha : Univerzita Karlova, 1992.

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [online]. 2005-01-19 [cit. 15. 7. 2007]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb>>